

JUOZAS ERETAS - INICIATYVOS IR STILIAUS MOKYTOJAS *

«Tik tas užsitarnauja laisvę ir gyvenimą, kuris kasdien dėl jėgų kovoja», kadaise yra pasakęs J. W. Goethe. Tik ta tauta, kuri atkakliai siekia laisvę, susilaukia ištikimo draugo, — bet galima pridurti. Toki ištikimybė iuli yra susilaukusi ir lietuvių tauta, kai, I pasauliniam karui besibaigiant, ji veržėsi laisvę. Šitoki ištikimybę draugui tarpe, be abejonų, yra profesorius dr. Juozas Eretas (gimęs Bazelyje 1896.X.18 d.).

Mirusio Lietuvos pavaduotojas

Nors gimimu šveicarietis, J. Eretas savo antrąją tėvyne lig šiol tebelaikė Lietuvą, kurioje per dvidešimt su viršum metų (1919-1941) gyveno. Jai paaukojo savo gyvenimo gražiausius metus ir joje sukūrė gausi pavyzdžių šeimai. Jis pamilo Lietuvą ir jos žmones dėl to, kad matė lietuvius nelabai vertinančius pinigais, kaip pats sukaktininkas kartą viešai prisipažino. Nors baigęs aukštuosius mokslus (disertacija apie jėgų teatrą Šveicarijoje), dr. Juozas Eretas 1918 metais turėjo pakvietimą Venecijoje daryti germanistiką, tačiau dėl ankstesnės pažinties su lietuvišiais studentais, studijavusiais tada Eriburgo universitete, jis apsisprendė vyksti Lietuvai.

Tame apsisprendime lemiant vaidmenį atliko ir Mažosios Lietuvos patriotas Mykolas Ašmys, kuris buvo atvykęs iš Šveicarijos kalnus gydytis nuo džiuvos ir drauge baigti aukštųjų mokslų. Tačiau 1918 metais siauriant griepo epidemijai paguldė jį karštis. «Prieš mirdamas paprašė mane užimti jo vietą Lietuvoje, — prisipažįsta dr. J. Eretas. — Miru paguostas mintimi, radęs pavaduotoją. Tačiau, 1919 metais vasarą vykau Lietuvon, bandydamas vykdyti mirusio draugo

* Šis straipsnis prof. dr. Juozo Eretos 60 metų amžiaus sukakties proga buvo paskelbtas *Aiduose* (1957 m. 1 nr., 21-25 psl.). Jis duodamas truputį papildytas.

testament . Kažin, ar aš be graudenan i mirštan io Mykolo maldavim b iau vyk s ir pasilik s nuteriotame svetimame krašte, kur man s — be džiaugsming valand — lauk kalnas nemalonum bei nusivylim », — sako profesorius *¹.

T nusivylim skaudžiausias J. Eretui, be abejo, buvo autoritetinio režimo 1931 m. atliktas jo atleidimas iš universiteto (Teologijos-Filosofijos fakulteto), nors jame jau buvo išprofesoriav s devynerius metus. Tiesa, po dešimties m nesi jis v l gal jo sugr žti Vytauto Didžiojo universitet , ta iau valdan i j pažemintas, tik vyresniojo asistento titulu, ir tuo pa iu su žymiai mažesne alga, kurios nebeužteko gausiai šeimai išlaikyti. Matydama šit neteisyb , Lietuvi Katalik Mokslo Akademija iš savo l š skirdavo profesoriui m nesin pried , kad šis idealistas tur t bent kukl pragyvenim ir gal t atlikti t pat darb , kur buvo dirb s prieš atleidim . J ir dirbo profesorius su pirmųš ia energija iki 1940 met liepos 15 d., kada komunistai (A. Venclova) uždar Teologijos-Filosofijos fakultet ir j drauge su rektoriumi St. Šalkauskiu bei eile kit profesori v l atleido iš universiteto. Ir vienas ir antras atleidimai buvo atlikti ne mokslo ir ne pedagoginiais sumetimais — pagrindin priežastis buvo dr. J. Ereto ryški asmenyb , jo kult rin iniciatyva, jo ištikimyb krikš ioniškiems ir demokratiniais principams bei jo didel taka visuomen je, ypa jaunuomen je.

Ta iau šit moralini ir materialini skriaud dr. J. Eretas nepriiskiria visai Lietuvai ir d l to nekerštauja. *Draugo* redakcijos paklaustas, ar profesoriui negaila praleisto gyvenimo Lietuvoje, jis atsak : « Ne, man n kiek negaila. Jeigu dar kart tur iau apsispr sti vykti ar nevykti, aš nesvyruodamas v l vyk iau, nes Lietuva man pasidar antr ja t vyne ir mano gyvenimo turiniu. Ten radau savo gyvenimo draug On Jakaityt , ten gim mano vaikai, ten trejet j palaidojau. Ten išgyvenau k rybingiausias savo metus, ten suradau ret talent , prieteli ir asmenybi , kuri atmintis ir dabar apšvie ia mano gyvenimo keli »².

Bet kokie buvo Lietuvoje tie darbo keliai, kuriuose veiklusis šveicarietis yra palik s gilias p das ?

Jaunimo kv p jas

Norint suprasti dr. J. Ereto darbus Lietuvai, pirmiausia reikia pasakyti, kad jis turi didel organizacin talent bei iniciatyv . Lygi

¹ *Draugas*, 1965.X.20 d. numeris.

² Ten pat.

jam per 22 nepriklausomos Lietuvos metus vargu ar yra buv . Bet šitas organizacinis talentas ryškiausiai pasireišk pirmaisiais keletais metais po jo apsigyvenimo Lietuvoje. Štai, vos atvykęs Lietuv ir pakviestas Užsienio reikal ministerij patar ju, dr. J. Eretas imasi organizuoti spaudos biur , kuris tada buvo taip reikalingas informuoti pasauliui apie atsikurian i Lietuv . Bet greitai šito biuro ir viso informacijos departamento buvo per maža. Lietuvai reikia telegram agent ros, kuri greit paskleist žinias pasaul ir iš jo priimtas perduot užsieni reikal ministerijai, lietuvi laikraš tams ir radijui. J. Eretas suorganizuoja šitoki agent r Eltos vardu ir jai kur laik vadovauja. Jis taip pat tada padeda suorganizuoti humanitarin skyri Aukšt j Moksl kursuose.

Kai d l Želigovskio avanti ros Lietuvai gresia pavojus, dr. J. Eretas tampa Lietuvos kariuomen s savanoriu. Šveicar karininko uniforma pro lenk panos jis stengiasi iškraustyti iš Vilniaus Lietuvos valstybin turt . Einant lietuvi -lenk deryboms Ženevoje ir Briuselyje, dr. J. Eretas Lietuvos delegacijos sud tyje organizuoja spaudos informacij .

B damas gabus kalboms (be Vakar Europos didži j kalb jis dar moka lenkiškai ir rusiškai), dr. J. Eretas greit išmoko lietuviškai ir pasiryžo veikti lietuvi visuomen je. Jo žvilgsnis pirmiausia nukrypo Lietuvi Blaivyb s draugij , kuri veik jau prieš I pasaulin kar , tur jo savo skyri , arbatini ir kai kur net nuosav nam . Ta iau per kar šita draugija buvo apnykusi, jos svarbesnieji vadai, dažniausiai kunigai, buvo pavarg . Šitai svarbiai organizacijai kovoti su viena nemaloniausi yd — girtuokliavimu — dr. J. Eretas ryžtasi pilti naujo kraujo. Blaivinimo reikalams jis steig laikrašt *Sargyba* ir pats dažnai važin davo su prakalbomis po Lietuvos miestelius. Blaivyb s ir abstinencijos id j populiarindamas, jis aplank žymi dal Lietuvos.

Nors jis kalba su svetimu akcentu, nors kartais netiksliai pavartoja linksnius ir laikus, ta iau jo prakalbas žmon s gausiai renkasi. Jiems patinka jo iškalba, nes vargu kam anks iau buvo tek gird ti šitok iškalb pasauliet , kuris taip vaizdžiai kalb t palyginimais, metaforomis, aforizmais, kaip šis šauniai atrod s jaunas svetys, dr. J. Eretas. Nors nevysi susirinkusieji pasiryžta b ti tokie vyriški — mesti ragav svaigalus ir tapti abstinentais, — kaip to pabr žtinai reikalauja kalb tojas — ta iau jo ugninga kalba vistiek padaro sp džio. Jaunimas, moksleiviai, studentai po jo prakalb lieka sujaudinti, kai kurie pasiryžta pasekti š šaun šveicariet , meta r k , arba ragav svaigal stiklėl . Ir štai, jaunuomen je — pavasarininkuose, ateitininkuose — kuriasi abstinent b reliai.

Kad lietuvi jaunuomenė ne prast sėdėti prie stibio bei stikliuko, o turėtų sveiką pramogą, dr. J. Eretas imasi organizuoti sportą. Pats bėgdamas geras sportininkas, jis su St. Garba ausku ruošia pirmąsias didesnes sporto šventes, radaguoja *Sporto* laikraštį, drauge su K. Dineika steigia Lietuvos Gimnastikos ir Sporto Federaciją, padeda steigti kitą sporto laikraštį *Joga ir Grožis*, stengiasi sportą išpopuliarinti pavasarininkuose, kur daugiausia spiešia kaimo jaunuomenė.

Savo organizacinį talentą J. Eretas gal ryškiausiai atskleidžia katalikų jaunimo *Pavasario* Sąjungoje. Šioji organizacija buvo gyva ir prieš ją atėjimą. Tačiau 1922-1928 metų laikotarpyje, kada dr. J. Eretas jai pirmininkauja, ji dar labiau sustiprėja, gauna naujų formų ir piramidinį struktūrą — pačioje apačioje stovi vietinės kuopos, jas apjungia rajonai apskritimui ribose, o šiuos apjungia regionai (aukštaitėi, žemaitėi, dzūkai, suvalkiei) ir pagaliau juos visus vainikuoja centro valdyba, kuri dėl to nenustoja ryšio su kuopomis. Šalia laikraščio *Pavasaris*, skiriamo eiliniams nariams, dr. Eretas steigia *Pavasarininkų Vadą*, skiriamą jaunimo vadovams auklėti ir instruktuoti. Taip pat jo vadovaujama *Pavasario* Sąjungos centro valdyba miestiečių jaunuomenei kuria *Vylius*, o mišrias pavasarininkų kuopas pradeda skirstyti vaikinų ir merginų kuopas, tų kuopų nariai pradeda nešioti savo organizacinius drabužius; pagaliau iš vienos *Pavasario* Sąjungos pasidaro dvi savarankiškos organizacijos, sujungtos bendroje federacijoje. Nors šis persiskyrimas ryškiausiai išsivysto prieš dr. J. Leimono, tačiau Eretui pirmininkaujant jis jau buvo matomas.

Visa tai (gausybė vairių posėdžių, suvažiavimų, konferencijų, švenčių ir kongresų) pareikalavo ne tik organizacinio talento, bet ir milžiniško darbo, ypač turint galvoje lietuvių nejudrumą bei pasaulietiško vadystoką. Šitam darbui nuderbti taip pat reikėjo talkininkų. Jį dr. Eretas rėdavo savo studentuose. Juos jis traukdavo darbui su kaimo jaunimu taip intensyviai, kaip joks kitas profesorius. Nors šitie studentai dažniausiai būdavo visuomeninio darbo nederbė arba mažai tedirbė, tačiau dr. Eretas «paimti rankas» bei juos instruktuojami susiformuodavo, tapdavo ne tik jo talkininkais, bet kai kurie jį išaugdavo vadovus.

Kiek daug brangaus laiko šis darbas prarydavo J. Eretui, tik tas gali gerai suprasti, kas pats tokį darbą yra dirbęs. Be to, reikia priminti, kad lietuvių jaunimas (pavasarininkai) tada ruošdavo nemažą vairių švenčių ir kongresų. Dr. J. Eretas, kaip vienas geriausių kalbėtojų, juos dažnai buvo kviečiamas su paskaitomis. Nuo mažesnių susibūrimų jis dar sugebėdavo taktiškai atsisakyti, bet kaip

nenuvykti didesniusius, kada j reng jai vienokiu ar kitokiu b du primindavo, kad kongres lis gal netur s n pus s pasisekimo, jei jame nekalt s dr. J. Eretas ? Ir jis tur davo pasižad ti, nors ant rašomojo stalo laukdavo kr vos kit darb . Su *Pavasario* S jungos reikalais jis buvo nuvyk s net JAV ir ia su prakalbomis aplank s žymesniusius lietuvi centrus.

J. Ereto asmeninis dalyvavimas darbu b davo b tinas, kai b davo ruošiami katalik kongresai visos Lietuvos mastu. Pirmojo jaunimo kongreso iniciatoriumi buvo jis pats. Kadangi niekas iki tol (1924 met) toki masini organizuot suvažiavim nebuvo m gin s, visa atsakomyb d l tvarkos ir pasisekimo gul ant dr. Ereto pe i . Nors vietiniai veik jai Šiauliuose, kur tur jo vykti kongresas, steng si, kiek gal dami, nors profesoriaus artimieji talkininkai Centro Valdyboje taip pat nesnaud , ta iau daugel organizacini smulkmen tur jo jis pats apgalvoti, arba pats patikrinti kitiems pavestus darbus. Ir kaip tik d l jo organizacinio sugeb jimo, d l planingo visko numatymo, d l jo vadovaujan ios rankos per pat suvažiavim , pirmasis *Pavasario* kongresas su dain bei sporto švent mis ir jaunimo tautodail s paroda Šiauliuose 1924 m. liepos m nes ne tik gražiai pavyko, bet ir tapo pavyzdžiu kit jaunimo organizacij kongresams, net v lesniems jaunalietuvi kongresams. Tod l, kai v lesniais laikais buvo ruošiamas Lietuvos pirmasis Eucharistinis kongresas ir jubiliejinis *Pavasario* federacijos kongresas (1938 m.), be dr. J. Ereto vadovaujan io proto ir rank nebebuvo galima apsieiti. Atrod , kad be jo kažin kas nepasiseks.

Pr ofe sor ius ir r aš y t ojas

Bet ar šitas didelis organizacinis darbas, kur atliko dr. J. Eretas 1919-1928 m. laikotarpyje netrukd profesoriaus darbo ?

Jei t darb suprasime pedantiška kabinetinio darbo prasme, aišku, tur sime pripažinti, kad trukd . Nors profesorius savo organizacinio darbo intensyviausiais metais praleisdavo mažiau paskait negu kai kurie kiti profesoriai be šito darbo, ta iau šituo laiku jis negal jo atsid ti mokslini darb rašymui (jo studijos iš vokie i literat ros pasirodo atskirais leidiniais nuo 1927 met , t. y., nuo to laiko, kai dr. J. Eretas prad jo pamažu trauktis iš *Pavasario* S jungos). Ta iau jeigu paklausime, ar prof. Eretas sugeb jo tada studentus traukti darb , duoti id j ir pratinti savarankiškai galvoti, reik s pripažinti, kad jis tuo net tada pralenkdavo kitus profesorius. Sakysime, jo seminaruose studentai negal davo simuliuoti, nes profesorius kiekvienam duodavo darbo ir reikalaujavo j gerai atlikti.

Kas pasirodydavo nes žiningas arba lengvadarbis, tas susilaukdavo tokios «prausiamosios» kritikos, kad ji metais neišdildavo iš jo atminties.

Profesorius paskaitoms studentai kartais prikišdavo, kad jose lyg permažai duodama sistematini žini (fakt , dat), koki b davo gausu kit profesori paskaitose. Ta iau pats dr. J. Eretas tai žinodavo ir ne kart pasakydavo, kad jis nelaiko savo uždaviniu duoti studentams toki žini , koki jie patys lengvai gali pasiskaityti kiekviename vokie i literat ros vadov lyje. Dr. J. Eretas stengdavosi studentus supažindinti su teorijomis, su tyrimo metodais, praverti perspektyv , sužadinti vaizduot , kad studentai patys vienu ar antru klausimu užsidegt .

Nors nuo studentavimo laik jau yra pra j beveik 50 met , ta iau dar gerai atsimenu, kaip kolega Juozas Paukštelis vertino profesoriaus Ereto paskaitas. Išeidamas iš auditorijos po vienos j , man jis maždaug šitaip kalb jo : «Šiandien per paskait aš s siuvin nedaug k užrašiau. Ta iau nesu tuš ias, o kažin kaip kv ptas. Tas Eretas vis d lto paš l s : savo žodžiais jis moka kv pti vaizduot m styti ».

Šituo atžvilgiu prof. Ereto paskaitos gana skyr si nuo J. Maironio ir v liau prof. V. Mykolai io-Putino. Šitie du profesoriai d st lietuvi literat ros paskaitas visada kruopš iai paruoštas : sistemiškai parašytas, kupinas turinio, daugiau ar mažiau olimpiškas, ta iau jos nesužadindavo nerimo, neatverdavo platesni perspektyv , neatrodydavo tokios literat riškai vaizdingos kaip prof. J. Ereto vokie i literat ros dinamiškos paskaitos.

Jos dažniausiai neb davo pasirašytos, bet atliekamos vaizdingu žodžiu bei gestu, vietomis pailiustruojamos citat , kartais su digresijomis gretimus mokslus (filosofij , istorij , sociologij) bei kitus menus (muzik , teatr , tapyb , kitas literat ras), kartais su aliuzijomis aktualijas. Šitos dinamiškos paskaitos niekada neb davo nuobodžios. Jos kaip tik domios b davo ta dinamiška menine forma, kuri atskleisdavo profesoriuje rašytojo ir kalb tojo polinkius.

Pažym tina taip pat, kad dr. Eretas m gdavo epizodinius kursus (kol tai leisdavo universiteto statutas). Tokiu neprogramini kursu, rodos, ne kart buvo pasirinkta žurnalistika, d l kurios v liau autoritetinis režimas profesoriui yra prikaišioj s. Ta iau šis kursas literat ros student kaip tik buvo gana vertinamas. Susipažindamas su visomis žurnalistikos r šimis, su visa jos sud tinga technika (pavyzdžiui, su straipsni koregavimu, rinkimu, apipavidalinimu) ne vienas studentas šitas žinias tuoj pat gal davo pam ginti pritaikyti gyvenime, nelaukdamas, kol užbaigs visas literat ros studijas.

Šiandien, ži rint iš perspektyvos dr. J. Ereto universitetines paskaitas, jo buvusiam studentui atrodo, kad tos tariamos digresijos nemažiau buvo naudingos b simam savarankiškam darbui negu jose vokie i literat ros sistemingos žinios. Šios pamažu sudilo, o daugelis digresij paliko gyv ; paskatino, priartino prie gyvenimo. Šito artumo su b gan ia tikrove profesorius J. Eretas siek ir artimu bendravimu su savo studentais — ia per priva ius pasikalb jimus, ia per pašalinius darbus, ia per dalyvavim student organizacijose (pavyzdžiui, *Šatrijoje*). Iš tikr j , dr. J. Eretas buvo ir profesorius, ir kv - p jas, ir reiklus mokytojas bei draugas, nors tas jo reiklumas studentams kartais atrodydavo per kietas. Jo darbas buvo dideliai naudingas, nes per jo reikl ir dinamišk mokym Lietuva gavo nemaža ger mokytoj , žurnalist , rašytoj , visuomen s darbinink . Kai šiandien dr. J. Eretas kalba apie St. Šalkauskio tak , nurodydamas, kad jo testamento geriausiai vykdytojais yra Brazai iai, Ivinskiai, Maceinos, Grimai, Ylos, Zumeriai, Damušiai, Su žiedeliai ir visi tie, kurie 1936 m. Kaune išleido *Romvie i deklaracij* ir redagavo *XX Amži* ³, profesorius užmiršta save ir kai kuriuos kitus. Prie aukš iau sumin t reikt prid ti I. Mal n , St. Barzduk , Iz. Matusievi t , dr. J. Girni , ir daug kit vyr ir moter . Reikt taip pat priminti už « geležin s uždangos » mirusius dr. P. Mantvyd , dr. Ig. Skrupskel , dr. Pr. Dielininkait ir daugel ten likusi gyv j . Jei jie visi vykd ar vykdo St. Šalkauskio testament , tai didžioji dauguma taip pat yra skolinga ir prof. Eretui, nes toji dauguma taip pat yra buv jo paties artimesni ar tolimesni mokiniai-studentai, kuri nevienas iki šiol tebejau ia jo tak .

Nors nespecialistui n ra galima vertinti prof. J. Ereto išspausdint mokslo darb iš vokie i literat ros, ta iau negalima nepamin ti jo dviej knyg apie Goeth parašyt 100 met mirties proga ⁴. Tai vienintel s knygos lietuvi kalba apie š žym vokie i poet bei rašytoj , kuris, kaip europin s dvasios ir minties reišks jas naujaisiais laikais, paprastai sugretinamas su žymiuoju ital poetu Dante Alighieri, kaip vidurini amži europin s dvasios atstovu. Ta iau šitie du vyrai literat ros mokslinink dažnai neb davo vienodai kritiškai vertinami. Kiek Dant s asmeniui ir jo k rybai nušviesti buvo pavartojami visi metodai, nepaisant, ar nauji duomenys Dant iškels, ar pažemins, tiek Goeth literat ros mokslininkai kažin kod l dažnai nedr sdavo pažvelgti taip atvirai — iš ne vieno veikalo

³ Ten pat.

⁴ *Jaunasis Goethe*, Kaunas 1932 ; ir *J. W. Goethe*, Kaunas 1933.

(ypa vokie i) susidarydavo sp dis, kad jie Goeth ži r davo lyg pro dirbtin pagražinam j šyd , arba lyg pusdievio statul ant pjedestalo.

Tuo tarpu prof. J. Eretas savo knygoje apie Goeth paži r jo j žmogišku žvilgsniu, per daug neišaukštindamas jo teigiamybi ir nenusl pdamas jo silpnybi . Tai buvo objektyvi studija, parašyta moksliniu sant rumu ir reta estetinė kult ra. Ir kaip beb t keista, ta iau už šitas vieninteles knygas lietuvi kalba apie Goeth prof. Eretas yra tur j s nemalonum . Rašan iam šias eilutes yra tek b ti liudininku vienos tokios piktos reakcijos d l Goeth s tariamo išniekinimo, tartum pats reaguotojas b t buv s užgautas asmeniškai. Ta iau dr. Ereto atliktas Goeth s atskleidimas (kiek galima pasikliauti atmintimi, neturint pa i knyg) toli gražu nebuvo toks jo nuvertinimas, kok v liau savo studijoje dav Jose Ortega y Gasset⁵. Šis europinio garso ispan rašytojas ir filosofas didžiojo vokie i poeto 200 met gimimo proga rodin jo, kad optimistiškas ir olimpiškas Goethe yra prasilenk s su savo poetiniu pašaukimu. Primenant Ortegos y Gasset bei K. Jasperso v lesnius Goeth s vertinimus, atrodo, kad J. Eretas kaip ne vokie t is žym j vokie i klasik paj g pažvelgti objektyviai ir drauge pažangiai, nes buvo ar iau t paži r , kokios prad jo sigal ti po II pasaulinio karo. Taigi, jei tik šitas dvi knygas m s veiklusis šveicarietis teb t paraš s lietuviškai, tai b t jau žymus našas lietuvi moksl . Bet J. Eretas j yra dav s kur kas daugiau.

Ta iau nesustosime ia nei prie profesoriaus parašytos senosios vokie i literat ros istorijos, nei prie jo vokie i mistik monografij , nes joms vertinti reikt specialisto. Tik ia b tina pažym ti, kad J. Eretas anksti prad jo dom tis lituanistika. Dar tebegyvendamas Šveicarijoje, Lietuvos nemat s gyva akimi, jis paraš populiari informacin knyg vokiškai *Litauen in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft* ir t pa i pranc ziškai (1919). Lietuvoje profesorius raš straipsni vairiems žurnalams, redagavo Teologijos-Filosofijos fakulteto metraš *Athenaeum* ir L. K. Moksl Akademijos *Suvažiavim darbus*.

Profesoriodamas universitete, jis ne kart student diplominiams darbams iš vokie i literat ros duodavo tem , susiet su Lietuva. Jis ir pats šia kryptimi vykd tyrimo darbus. Tai liudija jo studij l apie Liudviko R zos santykius su Goethe (1938). Paskutinis jo literat rinis darbas, dirbtas Lietuvoje, kaip tik telk si apie an did j Mažosios Lietuvos vyr , L. R z . Sako, kad ir rankraštis apie j jau

⁵ *Um einen Goethe von innen bittend*, Stuttgartas 1949.

buv s netoli pabaigos, kai 1941 m. ankstyv pavasar J. Eretas tur jo palikti Lietuv , kad išvengt sunaikinimo, kuris gr s iš komunist . Tas išvažiavimas j taip staiga užklup s, kad nebebuv galima pasiimti net reikalingiausi daikt , jau nekalbant apie knygas ir rankraš ius. Šitokiose aplinkyb se lik s ant stalo ir rankraštis apie L. R z .

Po II pasaulinio karo tarp 1950-1972 m. Šveicarijoje J. Eretas nemažai straipsni apie Lietuv ir jos kult r yra paskelb s vairiuose šveicar leidiniuose, dalyvav s Lietuvišk j studij savait se Vokietijoje. Šveicarijoje buvo parašyti ir du jo stambiausi veikalai apie du žymius Lietuvos vyrus — biografijos apie Stas Šalkausk (1960) ir apie Kaz Pakšt (1971). Tai pirmar šiai k riniai, kuriems autorius skyr daug darbo, sutelkdamas ten ir savo didel stilistin talent .

Ypa jam tur jo b ti sunku rašyti apie tok švies išlygint asmen kaip Stasys Šalakuskis, nes dar stigo šio korespondencijos ir neprieinami autoriui buvo to žymaus pedagogo nespausdinti raštai. Vis d lto profesoriui pavyko iš liudijim asmen , pažinojusi Šalkausk , atkurti jo asmens gyvus bruožus. Daug laimingesnis buvo J. Eretas, rašydamas K. Pakšto biografij . Jai gyvai sukurti profesorius ant savo rašomojo stalo tur jo K. Pakšto laišk , vairi jo užraš , laikraš i iškarpa , paž stam j liudijim . Šitaip mažai tesuvaržytas medžiagos stoka, J. Eretas laisviau ir geriau apreišk savo rašytojiškus pom gius formos atžvilgiu. Tod l K. Pakšto biografija taip lengvai ir vaizdžiai parašyta, tartum skaitytum ne mokslininko ir laisv s šauklia gyvenimo aprašym , bet biografin roman reta lietuviška tema.

Gal ir rankraštis apie L. E z b t buv s baigtas anks iau (prieš sovietin Lietuvos okupacij 1940-1941 m.), jei profesorius Eretas savo rašom darb neb t taip kruopš iai apdirbin j s tiek turinio, tiek formos atžvilgiu. Tam jis pasikviesdavo talk vairi sekretori . J , de ja, jis netur jo rašydamas Šveicarijoje du stambiausius savo darbus apie St. Šalkausk ir K. Pakšt . Tuo tarpu Lietuvoje savo studij ir knyg rašym dažnai jis traukdavo savo studentus. Savo parašyt juodraš t profesorius duodavo jiems perrašin ti mašin le, o perrašytus puslapius perži rin damas, v l braukydavo, papildydavo, pakeisdavo sakinius ir atskirus išsireiškimus, kad tik b t tiksliau, sklandžiau, vaizdingiau, o sekretoriai v l perrašin - davo.

Šitokiu kruopštumu J. Eretas rašydavo laikraš iams, žurnalams ir savo eilinius straipsnius, kurie iš po jo plunksnos nebeb davo eiliniai formos atžvilgiu. Jie spind davo kaip aukštos literat rin s kult ros šedevriukai. Tod l jie b davo ne tik dom s pasiskaityti, bet ir nau-

dingi pasimokyti rašymo meno žurnalistikoje. Apie profesoriaus Ereto plunksnos kruopštum niekas negal t paliudyti geriau, kaip *Šviesos* ir *Žaibo* spaustuvi darbininkai — kai jo duotas tekstas jau b davu iškoreguotas ir d tinas mašinas spausdinti, jie niekada neb davu tikri, kad jo autorius paskutin moment nepanor s savo teksto dar pataisyti ir patobulinti. Vargdavo d l to spaustuvi darbininkai, vargdavo d l to ir, tur b t, tebevargsta pats J. Eretas, savo sakinius vaizduot je perkeisdin damas ir ieškodamas vis tikslesni ir vaizdesni žodži savo mintims. Šituo atžvilgiu jis buvo ir teb ra tikras menininkas-auksakalys, savo estetiniais siekimais toli pralenk s ne vien ši dien dailiosios literat ros k r j .

Tod l J. Ereto knygos ir straipsniai lietuvi kalbos ir stiliaus atžvilgiu pralenkia ne vien lietuvi mokslinink , kuriam lietuvi kalba yra gimtoji. Net kai kuri m s lituanist kalba atrodo skurdi, palyginus j su Juozo Ereto rašt lietuviška kalba. Be abejo, tai reliatyvus mastas. Juo nenorima pasakyti, kad jo raštuose kalbininkas nerast koki nors smulkmen prikišti. Tuo tik norisi nurodyti du dalyku: viena, profesorius Eretas lietuvi kalb brangino ir steng si j tobulinti; antra, su lietuvi kalba jis elg si taip, kaip apseina menininkas, dailiojo žodžio k r jas, kaip elgiasi kompozitorius su savo k rinio instrumentacija.

Dr. J. Eret taip pat reikia skaityti lietuvi jaun j rašytoj aukl tojus. Nepriklausomyb s laikais jo, kaip veiklaus profesoriaus taka literat r studijuojantiems jaunuoliams gal jo b ti didesn negu uždaro, nors simpatingo, V. Mykolai io-Putino. Su šiuo ir su St. Šalkauskiu nuo 1924 m. jis prad jo telkti Kauno katalikus studentus, m gstan ius dailiuosius menus bei literat r vien daugmaž pastov b rel , iš kurio 1926 m. ruden susiformavo student ateitinink *Šatrijos* draugov , dar tebegyvuojaanti Chicagoje. Ta iau labiau negu per š samb r , profesorius veikdavo literat r studijuojan ius savo paskaitomis ir seminarais. Šitaip J. Ereto «mokykl » yra daugiau ar mažiau iš j šie lietuvi dailiosios bei rimtosios plunksnos valdytojai: S. Ba inskait -Neris, J. Brazaitis, K. Brad nas, J. Girnius, J. Grinius, J. Grušas, P. Jurkus, J. Keliuotis, A. Maceina, P. Naujokaitis, A. Pauliukonis, J. Paukštelis, V. Ramonas, Ign. Skrupskelis, J. Tininis, A. Šešplaukis-Tyruolis, A. Vai iulaitis ir kiti. Kaip žinia, Lietuvi rašytoj draugija laisvame pasaulyje 1954 metais išrinko Juoz Eret savo garb s nariu. Ji šitaip pasielg tikriausia tur dama galvoje ne tik profesoriaus nuopelnus užsienyje Lietuvos labui, bet ir jo gausi rašt estetiškai aukšt kult r ir jo kvepian i tak gausiems lietuvi rašytojams, literat ros kritikams bei istorikams ir žurnalistams.